

עיונים לשבת פרשת בשלה עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

הניסיון שבמן

הרב שאולי גרינפלד

איסור להותיר ממנו למחר בבוקר, ואיסור ללקוט ממנו בשבת. והרי שהניסיון הוא, האם עם ישראל ישמור את שני האיסורים האלו.

נכדו של רש"י, הרשב"ם, פירש באופן אחר:

"מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי, מתוך כך יאמינו בי וילכו בתורותי".

לדעת הרשב"ם, הניסיון שנכתב כאן, אינו מלשון ניסוי וטעיה, אלא במובן של צבירת ניסיון: עם ישראל יהיה תלוי לגמרי בקדוש ברוך הוא, שהרי אין לו שום דרך אחרת להשיג אוכל, ומתוך כך יתרגלו להאמין בו ולשמור את מצוותיו.

מדברי הרמב"ם נראה שפירש באופן שלישי, שכך כתב:

"ניסיון הוא להם שלא היה בידם מזון, ולא יראו להם עצה במדבר רק המן, שלא ידעו מתחילה, ולא שמעו מאבותם, ויורד להם דבר יום ביומו וירעבו אליו, ועם כל זה שמעו ללכת אחרי ה' לא מקום לחם".

לפי הרמב"ם, הניסיון הוא במובן של 'אתגר'. עם ישראל נדרשו להיות נאמנים לה', למרות שהם היו במציאות מאתגרת: הם נמצאים במדבר, אין להם שום ביטחון כלכלי, ה'לחם משמים' שמסופק להם על ידי ה', הוא מזון שאינו מוכר להם ואף לא לשום אדם אחר אי פעם, ולמרות כל זאת עם ישראל מתגבר, ומקיים 'לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה'³.

הרמב"ם, בספרו מורה נבוכים, הקדיש פרק אחד⁴, לביור ענייני הניסיונות המוזכרים בתורה. ראשית, כותב הרמב"ם, שמדובר בסוגיה שאינה פשוטה בכלל:

"עניין הניסיון קשה מאד, והוא מן הקשיים החמורים:

עם ישראל יצא ממצרים, חיל פרעה שיצא לרדוף אחריהם טבעו בים, ואחרי התפרצות השמחה בשירת הים, נראה שהגיע הזמן לצאת לדרך חדשה. אלא שכבר בתחילת הדרך, אנו מגלים שלא קלה היא דרכנו. עם ישראל, שעושה את דרכו במדבר, מסיים לאכול את הצידה לדרך שהוציאו ממצרים, ונשאר רָעֵב:

"ויסעו מאילים, ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילים ובין סיני, בחמישה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים. וילינו [קרי – וילונן] כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר. ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה, להמית את כל הקהל הזה ברעב".

בתגובה, הקדוש ברוך הוא מודיע למשה רבינו, שמעכשיו תקופת השהות של עם ישראל במדבר, תזכה ל'מפעל הזנה' אלוקי מיוחד:

"ויאמר ה' אל משה, הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורת אלהים²".

הפתרון למחסור באוכל הוא, שעם ישראל יקבלו מדי יום לחם מהשמים. אלא שהתורה מוסיפה כאן מילים: הסיבה לכך, שהפתרון יהיה לחם שמגיע מהשמים, היא 'למען אנסנו הילך בתורת אלהים'. מהי המשמעות של הניסיון הזה?

רש"י כתב:

"למען אנסנו הילך בתורת אלהים - אם ישמרו מצוות התלויות בו, שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט".

נתינת הלחם מהשמים, לוותה במתן שני איסורים:

3 ירמיהו ב, ב.
4 מורה נבוכים ג, כ"ו.

1 שמות ט"ז, א – ג.
2 פס' ד.

בתורה".

מטרת הניסיון במן, היה להוכיח קבל עם ועולם, שמי שמייחד את עצמו לעבודת ה', הקדוש ברוך הוא מוצא לו 'פתרונות כלכליים', גם ממקומות שלא היתה שום אפשרות לחשוב עליהם, ממש כמו שהקדוש ברוך הוא הוריד לעם ישראל במדבר לחם משמים.

דברי הרמב"ם אלו, אין מקורם מסברתו הישרה בלבד, אלא ממדרש חז"ל. וכך נאמר במדרש לקח טוב⁷:

"א"ר אלעזר: בימי ירמיהו הוציא להם לישראל צנצנת המן, שנאמר⁸: 'הדור אתם ראו דבר ה', הַמְדַבֵּר הייתי לישראל'. אמר להם ירמיהו הנביא לישראל: מפני מה אין אתם עסוקין בתורה? אמרו לו: אם אנו מתעסקין בתורה מאין נתפרנס? באותה שעה הוציא להם צנצנת המן, אמר להם: ראו אבותיכם שהיו במדבר ועוסקין בתורה ממה היו מתפרנסין, אף אתם אם עוסקין בתורה הקדוש ברוך הוא מפרנס אתכם".

ירמיהו הנביא, כאשר רצה להוכיח את ישראל על כך שאינם עוסקים בתורה, היה צריך להתמודד עם הטענה הנגדית: אם נעסוק בתורה, ממה נתפרנס? ולשם כך הביא לראיה את המן שירד לישראל במדבר, כדי להוכיח שמי שירצה להתמסר לעבודת ה', הקדוש ברוך הוא כבר ידאג לפרנסה שלו.

וכך כתב הרמב"ם, גם בסוף הלכות שמיטה ויובל⁹:

כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו הא-להים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, **ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים**".

כשאנו לומדים בתורה, שהקדוש ברוך הוא 'מנסה' מישהו, ואנו מנסים לתרגם זאת למושגים שלנו, הדברים נשמעים כמו במעבדה של כימיה: אנו עושים ניסוי, מערבבים חומר אחד בחומר אחר, מחממים את התערובת, ורוצים לדעת מה יקרה. לפני הניסוי לא ידענו מה תהיה התוצאה, ועכשיו אנחנו יודעים. כל זה טוב ויפה, כשאנחנו עורכים ניסוי. אך אצל הקדוש ברוך הוא, הרי הכל גלוי וידוע לפניו, ואין לו שום צורך 'לפתוח מעבדה' ולערבב מבחנות, ואם כן לא מובן בשביל מה הקדוש ברוך הוא מנסה אנשים. וכפי שמעיד הרמב"ם: זו מהקושיות החמורות בתורה.

מסתבר, שקושיה זו היא שעמדה בפני הרשב"ם והרמב"ן, ולכן פירשו את הניסיון במובן של הַרְגֵל או אתגר, ולא במובן של ניסוי וטעיה. הרמב"ם, אשר הבין את המילה 'ניסיון' על פי דרכו של רש"י, אכן עמד על הקושי הגדול שבהבנה זו.

כדי לבאר אם כן מה כן כוונת התורה בספרה על ניסיונות, כתב הרמב"ם:

"דע, שְׁכַל ניסיון שנאמר בתורה, הרי מטרתו ועניינו שידעו בני אדם מה שראוי להם לעשות או מה שראוי להם לסבור⁵. וכאילו עניין הניסיון שתיעשה פעולה מסוימת שאין המטרה עצם אותה פעולה, אלא **המטרה שתהיה לדוגמא, כדי ללמוד ממנה וללכת בעקבותיה**".

התורה היא ספר הדרכה ולימוד שהקדוש ברוך הוא נתן בידינו. ובהתאם לכך, גם הניסיונות שמסופר אודותם בתורה, נעשו כדי שאנחנו, בני האדם, נלמד מהם.

לאור הבנה זו, מבאר הרמב"ם את עניין הניסיון שבמן:

"וכיון שנתבאר כי עניין 'לדעת' כאן שידעו בני אדם, כך אמרו במן: 'למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו [קרי - מצותיו] אם לא⁶, עניינו שידעו העמים את זה, ויתפרסם בעולם, **שְׁכַל מי שנתייחד לעבודתו יתעלה יכלכלהו ממקום שלא העלה על דעתו**. ועל עניין זה עצמו נאמר במן בראשית ירידתו 'למען אנסנו הילך בתורתך אם לא', כלומר: שילמד מכך כל לומד, ויראה האם ההתייחדות לעבודתו מועילה ומספיקה או שאינה מספיקה".

7 שמות פרק ט"ז פסוק ל"ג.

8 ירמיהו ב, ל"א.

9 י", ג.

5 מה שראוי להם לסבור - כלומר: מהי ההשקפה

הנכונה.

6 דברים ח, ב.